

ЛУЦИК-ДУБОВА Т. О.

аспірант

Кіровоградський національний технічний університет

reklama_nedvizh@ukr.net

СИСТЕМА ІНДИКАТОРІВ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

В статті розглянуто основні наукові підходи до визначення складу індикаторів фінансової безпеки держави, які існують у вітчизняній та іноземній науковій думці. Мета даної статті полягає в обґрунтуванні складу індикаторів фінансової безпеки держави на основі аналізу існуючих наукових підходів вітчизняних та закордонних авторів. Дослідження полягає у розгляді індикаторів фінансової системи, які є однією зі складових груп макроекономічних індикаторів. Запропоновано загальні методичні підходи до формування системи індикаторів фінансової безпеки. Зроблені висновки про те, що система індикаторів фінансової безпеки має бути доповненою розширеним переліком показників бюджетної безпеки.

Ключові слова: фінанси, безпека, показник, макроекономіка, індикатор, система, бюджет, податки, дефіцит, витрати, позики, борг.

ЛУЦЫК-ДУБОВАЯ Т. А.

аспірант

Кіровоградський національний технічний університет

reklama_nedvizh@ukr.net

СИСТЕМА ИНДИКАТОРОВ ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ГОСУДАРСТВА

В статье рассмотрены основные научные подходы к определению состава индикаторов финансовой безопасности государства, существующих в отечественной и иностранной научной мысли. Цель данной статьи заключается в обосновании состава индикаторов финансовой безопасности государства на основе анализа существующих научных подходов отечественных и зарубежных авторов. Исследование заключается в рассмотрении индикаторов финансовой системы, которые являются одной из составляющих групп макроэкономических индикаторов. Предложены общие методические подходы к формированию системы индикаторов финансовой безопасности. Сделаны выводы о том, что система индикаторов финансовой безопасности должна быть дополненной расширенным перечнем показателей бюджетной безопасности.

Ключевые слова: финансы, безопасность, показатель, макроэкономика, индикатор, система, бюджет, налоги, дефицит, расходы, займы, долг.

LUTSIK-DUBOVA T. O.

postgraduate student

Kirovohrad National Technical University

reklama_nedvizh@ukr.net

SYSTEM OF INDICATORS OF THE STATE FINANCIAL SECURITY

The article discusses the basic scientific approaches to determining the composition of indicators of financial security as existing in domestic and foreign scientific thought. General methodological approaches to the system of indicators of financial security have been offered. The purpose of this article is to justify the indicators of financial security based on an analysis of existing scientific approaches domestic and foreign authors. The research consists the indicators of the financial system which is one of the constituent groups of macroeconomic indicators. The conclusions are: system of indicators of financial security must be supplemented by an expanded list of indicators of budgetary security.

Keywords: finance, safety, value, macroeconomics, indicator system, the budget, taxes, deficit spending, borrowing, debt.

Вступ

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. В умовах глобалізації, стан економіки України, що відповідає вимогам фінансової безпеки, повинний характеризуватися певними якісними критеріями, які забезпечують прийнятні для більшості населення умови життя й розвитку особистості, стабільність соціально-економічної ситуації, військово-політичну стабільність суспільства,

цілісність держави, можливість протистояти впливу зовнішніх і внутрішніх загроз.

Однак, до сьогодні у вітчизняній економічній літературі відсутній узагальнений підхід до системи показників, що характеризують стан економічної безпеки держави, зокрема – фінансової безпеки. Тому, розробка адекватної сучасним умовам сукупності індикаторів фінансової безпеки представляє актуальну наукову задачу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика фінансової безпеки держави та індикаторів, що її характеризують, розглядається багатьма вітчизняними вченими, серед яких можна назвати Е. Бухвальд, А. Гіндес, Н. Гловацку, М. Денисенко, М. Єрмошенко, Г. Калача, С. Лазуренко, І. Фабіна та ін. Незважаючи на значний обсяг досліджень з даної тематики, на сьогодні відсутня загальноприйнята система індикаторів фінансової безпеки. Наявні системи або відрізняються зайвою складністю та невідповідністю існуючій в країні системі збору статистичних даних, або є значною мірою формальними, і не відображають всього спектру існуючих в державі на сучасному етапі фінансових відносин.

Формулювання цілей статті. Метою статті є обґрунтування складу індикаторів фінансової безпеки держави на основі аналізу існуючих наукових підходів вітчизняних та закордонних авторів.

Виклад основного матеріалу. Індикатори (англ. indicators) – це показники, доступні спостереженню й виміру характеристики (ознаки) досліджуваного або керованого об'єкта. У дослідницькій ситуації індикатори «заміщують», виявляють інші характеристики об'єкта, зазвичай не доступні спостереженню й виміру (латентні змінні) [1, с.17].

З іншого боку, індикатори (англ. financial indicators) – вартісні показники. Індикатори можуть бути як абсолютними, так і відносними показниками. У рамках макроекономічних індикаторів виділяють фінансові індикатори, які характеризують дефіцит/профіцит бюджету, державний внутрішній і зовнішній борг, доходи й видатки бюджету, валютний курс, золотовалютні резерви, фондові індекси й т.д.

У рамках нашого дослідження ми розглянемо індикатори, що характеризують фінансову систему держави з точки зору її фінансової безпеки, тобто індикатори фінансової системи, які є однією зі складових груп макроекономічних індикаторів. На нашу думку, індикатор фінансової безпеки – це співвідношення певних показників країни, що в порівнянні з граничними значеннями сигналізує про безпечний або небезпечний стан фінансових відносин системи держави.

Багатьма вченими, авторами наукових праць у галузі економіки, виділяються різні групи індикаторів як в області економічної безпеки (більшою мірою), так і в області фінансової безпеки. Однак у ряді випадків як індикатори використовуються макроекономічні показники.

Професор Сенчагов В.К. запропонував виділити 6 груп фінансових індикаторів безпеки:

- 1) макрофінансові (рівень монетизації економіки, рівень забезпечення грошової маси золотовалютними резервами й ін.);
- 2) цінові (рівень інфляції, динаміка цін на різні групи товарів і послуг);
- 3) процеси, що відображають стан фінансових ринків (критична зміна фондового індексу, темпи приросту капіталізації, прибутковість державних цінних паперів стосовно темпів росту ВВП та ін.);
- 4) пов'язані з банківською діяльністю (відношення сукупних активів банківської системи до ВВП, часова структура кредитів і депозитів, частка кредитного портфеля в активах та ін.);
- 5) що відбивають рівень заощаджень та інвестицій в економіці (співвідношення заощаджень і інвестицій в економіці, структура заощаджень в економіці);
- 6) стан валютного ринку й курсу національної валюти [2, с.50].

На думку автора, ці групи критеріїв фінансової безпеки відображають стан не всіх видів фінансових відносин і відповідно рівень фінансової безпеки країни. Нам представляється необхідним доповнити систему бюджетними й податковими індикаторами,

які відображають рівень фінансової безпеки в бюджетній і податковій сферах. Наприклад, до бюджетних індикаторів можуть відноситися показники дефіциту/профіциту бюджету, а до податкових – відношення податкових доходів до сукупних доходів бюджету.

Для порівняння відзначимо, що в США серед 49 економічних індикаторів налічується 6 індикаторів, що характеризують стан фінансової безпеки країни (споживчий кредит, індекс споживчих цін, платіжний баланс, державний бюджет, грошові агрегати), у Німеччині з 13 показників – усього 1 (грошовий агрегат М3), у Великобританії з 18 показників – 3 (грошовий агрегат М4, дефіцит бюджету, сума виданих кредитів фізичним особам за останній місяць), а в Японії з 10 – 1 (платіжний баланс).

На сьогодні ученим, що займаються питаннями економічної й фінансової безпеки не вдалося дійти до єдності думок щодо кількісного і якісного складу індикаторів фінансової безпеки.

Так, Асалиєва С.А. як основні індикатори фінансової безпеки пропонує наступних 8 показників, перелік яких формує досить збалансовану систему показників, що відображає умови функціонування й розвитку фінансової системи країни та її стабільність:

1. Зовнішній борг, в % до ВВП.
2. Внутрішній борг, в % до ВВП.
3. Дефіцит державного бюджету.
4. Обсяг золотовалютних резервів.
5. Рівень монетизації економіки (обсяг грошової маси М2 в % до ВВП).
6. Рівень інфляції.
7. Курс національної валюти.
8. Коефіцієнт «доларизації» економіки (обсяг іноземної валюти в грошовій масі) [3,

с.81].

На думку Соколова Ю.А., у діючій офіційній системі індикаторів практично повністю представлені необхідні, з погляду автора, показники фінансової безпеки: обсяг державного боргу й дефіциту бюджету [4, с.8]. Однак Федосовою С.П. запропоновано вважати граничним значенням золотовалютних резервів обсяг, який дорівнює обсягу зовнішнього державного боргу. Крім того, пропонується включення в блок індикаторів, що відображають фінансову безпеку, показника сальдо платіжного балансу країни.

Досить поширена точка зору, що основним (інтегральним) критерієм може виступати досягнення стійкого, динамічного й ефективного розвитку економіки з першочерговим рішенням завдань підвищення якості життя населення [5, с.70].

Головний недолік такого підходу, на наш погляд, полягає в тому, що апріорні набори базових статистичних показників (часток критеріїв) за кожною з проаналізованих інтегральних властивостей інформаційно надлишкові, характеризуються мультиколінеарністю (тобто взаємною спряженістю, взаємозалежністю) змінних, що в них містяться, і в той же час, вони не завжди погоджені з прийнятими міжнародними стандартами.

Можна погодитися з Е. Бухвальд, Н. Гловацкой і С. Лазуренко, що критикують подібну методичку як таку, що не відповідає реаліям сьогодення, оскільки орієнтація на критерій «якість життя» не дозволяє повною мірою оцінити ті збитки й витрати ресурсів, якими, як правило, супроводжується забезпечення безпеки в кризовій фазі розвитку економіки. Вони вважають, що таким критерієм може бути «мінімум сукупних збитків, заподіяних суспільству, економіці, людині» [6, с.25-35]. Конкретизувати даний критерій пропонується прийняттям особливої «прикордонної смуги» як ознаки критичного або граничного стану соціально-економічної системи, за межами якої виникає загроза, фактично відбувається деградація або навіть руйнування цієї системи.

Не можна взяти за основу й точку зору М. Єрмошенко, який вважає, що критерієм рівня економічної безпеки є стан захищеності економічних відносин [7, с.19]. Не ясний у цьому випадку поріг такої «захищеності».

А. Гіндес пропонує розділяти індикатори на загальноекономічні (ВВП, обсяги

виробництва за галузями, обсяги виробництва найважливіших видів продукції); специфічні (рівень інфляції, душеве споживання, безробіття, міграція населення, смертність і т.п.); окремі, які є важливими для характеристики конкретної ситуації в країні (хід посівної або збирання врожаю, ліквідація стихійного лиха або великомасштабної аварії й т.п.) [8, с.220–228].

Ю. Азаров виділяє групу загальних (рівень і якість життя, темп інфляції, рівень безробіття, економічне зростання, дефіцит бюджету, державний борг, інтеграція у світову економіку, діяльність «тіньової економіки», структура власності, податкова система, розвиток ринкових структур) і регіональних (доходи населення, рівень роздрібних цін, забезпеченість житлом, кількість біженців і емігрантів, питома вага регіону у ВВП країни, платіжний баланс регіону, сальдо експорту-імпорту) індикаторів [9, с. 118]. Хоча й тут виявляється нелогічність і безсистемність. Такі показники, як рівень безробіття, економічне зростання, дефіцит бюджету й ін., мають конкретне числове вираження, у той час як показники «інтеграція у світову економіку» і «діяльність «тіньової економіки» не піддаються в цей час реальній кількісній оцінці й можуть носити лише приблизний характер.

У вітчизняній економічній літературі пропонувалося також виділяти ключові ресурсні й результативні індикатори, від яких, у першу чергу, залежить стабільність системи [10, с.47], загальні й регіональні [11, с. 118] індикатори, які характеризують кризовий, передкризовий й відносно благополучний стан суб'єкта безпеки [12, с.83], індикатори пропорцій розвитку економіки (рівень первинних доходів інституціональних секторів економіки стосовно ВВП, рівень споживання й заощадження й інші).

І. Фабін [13] пропонує виділяти ключові ресурсні й результативні індикатори, від яких, у першу чергу, залежить стабільність системи. При цьому він відзначає, що такої субординації індикаторів поки що немає.

Вважаємо, що вищенаведені підходи вкрай складні для практичного застосування. Крім того, пропоновані індикатори мають потребу в систематизації за секторами і напрямками, а також в оптимізації.

Проведений аналіз набору індикаторів фінансової безпеки дозволив зробити висновок, що не існує єдиної методології визначення системи індикаторів фінансової безпеки й розроблені переліки індикаторів не повною мірою відображають всі сфери фінансових відносин.

З усієї множини індикаторів рівня загроз фінансової безпеки необхідно виділити ті, які відображають критичні точки, перевищення або недосягнення яких спричиняє порушення стабільного й стійкого, безпечного функціонування фінансових відносин. Саме ці індикатори використовуються як граничні значення індикаторів фінансової безпеки.

Для оцінки фінансової безпеки країни слід розглядати індикатори в динаміці й порівнювати їх з їхніми граничними значеннями. Крім того, необхідно враховувати досвід інших країн при виявленні граничних значень індикаторів фінансової безпеки України, тому що у світовій практиці склався певний рівень граничних значень індикаторів за деякими індикаторами фінансової безпеки.

У наш час розрахунок граничних значень індикаторів для кількісної і якісної оцінки фінансової безпеки й практика їхнього застосування носять експериментальний характер. На нашу думку, індикатори й граничні значення індикаторів фінансової безпеки повинні бути розглянуті й затверджені на законодавчому рівні, а на регіональному рівні вони можуть бути доповнені у відповідності зі специфікою функціонування й розвитку регіону.

Вже згаданий раніше російський науковець Сенчагов В.К. [14] виділяє 19 індикаторів економічної безпеки, провідне місце серед яких займають показники, що відображають стан фінансової системи: видатки на національну оборону, видатки на цивільну науку, державний внутрішній і зовнішній борг, дефіцит бюджету, обсяг золотовалютних резервів та ін.

В економічній літературі до складу індикаторів економічної безпеки включають індикатори фінансової безпеки, але в окрему групу їх не виділяють. Наприклад, виділяють наступні індикатори економічної безпеки: рівень і якість життя; темп інфляції; рівень

безробіття; економічний ріст; дефіцит бюджету; державний борг; зовнішній борг; залученість у світову економіку; діяльність «тіньової економіки»; структура власності; податкова система; розвиток ринкових структур.

На нашу думку, індикатори, що характеризують стан фінансової системи країни, повинні бути відмежовані від інших індикаторів економічної безпеки. Так, у розвинених країнах існує класифікація індикаторів економічної безпеки, що включає індикатори фінансової безпеки, однак сфера фінансових відносин – це окрема складова економічної сфери, «держава в державі», у якій повинне бути проведене додаткове дослідження.

Крім того, у групі індикаторів фінансової безпеки повинні бути виділені індикатори фінансової безпеки, що характеризують стан бюджетної системи, тому що бюджетна система відіграє провідну роль у створенні фінансових умов для забезпечення виконання державою соціальних, політичних, екологічних, енергетичних функцій, необхідних для збереження цілісності, стабільного й стійкого розвитку. Досить складним представляється визначити саме ті індикатори, які б повною мірою відображали стан фінансової безпеки держави.

Крім національних систем індикаторів фінансової безпеки існують і розроблені у світовій практиці індикатори. Так, Виконавча рада Міжнародного Валютного Фонду (МВФ) розробила індикатори фінансової стабільності (ІФС) і підкреслює важливість використання ІФС як визначення стабільності показників, що характеризують стан не тільки фінансової системи країни, полегшення моніторингу за фінансовою системою, але й збільшення прозорості й зміцнення стабільності міжнародної фінансової системи.

Основні й стимулюючі (додаткові) ІФС, розроблені разом з міжнародним співтовариством МВФ призначені для поточного контролю фінансової стабільності фінансових інститутів, корпорацій, домашніх господарств. Однак дані індикатори не є вичерпними, вони є базисом для розвитку системи ІФС.

Ми пропонуємо розглядати наступні системи індикаторів і сигнали індикаторів (табл. 1) фінансової безпеки.

Таблиця 1

Багаторівнева система індикаторів фінансової безпеки

Види індикаторів	Шкали індикаторів
1. Підвищення рівня й темпів інфляції, зростання заборгованості по заробітній платі, соціальних виплатах	Порушення принципу справедливості розподілу благ
2. Підвищення процентних ставок, зниження частки довгострокових кредитів, зниження рівня рентабельності	Порушення принципу ефективності виробництва
3. Наявність бюджетного дефіциту	Розлад фінансової системи
4. Покриття державного бюджету зовнішніми позиками	Збільшення навантаження на платіжний баланс країни
5. Збільшення частки витрат грошових доходів населення на покупку іноземної валюти	Втрата довіри до національної грошової одиниці
6. Наявність цінових диспропорцій	Завищення прибутковості одних галузей за рахунок інших
7. Збільшення внутрішнього держборгу	Потрапляння держави в боргову залежність
8. Збільшення зовнішньої заборгованості на тлі падіння промвиробництва	Збільшення залежності економічної політики держави від інтересів держав-кредиторів

Таким чином, створення повноцінної системи фінансової безпеки в Україні передбачає рішення широкого кола проблем, які стосуються формулювання критеріїв фінансової безпеки, національних інтересів в галузі фінансів, здійснення постійного відстеження факторів, які можуть викликати загрозу фінансовій безпеці країни, а також заходи щодо

їхнього попередження й подолання.

Проведення такого аналізу вимагає об'єднання зусиль уряду й всіх центральних і регіональних органів виконавчої влади, депутатського корпусу, фахівців виробничих підприємств, бізнесменів і працівників банківської системи й небанківських фінансових установ, учених відповідних напрямків.

При цьому фінансова безпека повинна ставити рамкові умови для здійснення глибоких системних перетворень, що зачіпають основу державності й соціально-економічного розвитку. Вихід же за ці межі може бути критерієм необхідності перегляду концепцій і економічних програм, цілей і пріоритетів політики у фінансово-кредитній сфері.

Висновки

В цілому наявні у світовій і вітчизняній практиці методологічні підходи до визначення системи індикаторів фінансової безпеки мають незавершений, неповноцінний характер.

Набір індикаторів має бути доповнений або скорочений залежно від національних інтересів особистості, суспільства й держави.

Система індикаторів повинна відображати рівень захисту тих сфер, виникнення загроз у яких в значній мірі відіб'ється на інших сферах. Зокрема, бюджетна система відіграє провідну роль у створенні фінансових умов для забезпечення виконання державою соціальних, політичних, екологічних, енергетичних функцій, необхідних для збереження цілісності, стабільного й стійкого розвитку. Отже, система індикаторів фінансової безпеки має бути, на нашу думку, в першу чергу, доповненою розширеним переліком показників бюджетної безпеки.

Список використаних джерел

1. Мальцева И.Г. Система индикаторов финансовой безопасности и конкурентоспособность финансовой сферы экономики России / И.Г. Мальцева // Вопросы статистики. – 2006. – № 5. – С. 14–24.
2. Сенчагов В.К. Экономическая безопасность: геополитика, глобализация, самосохранение и развитие : книга четвертая / Институт экономики РАН / Сенчагов В.К. – М. : ЗАО «Финстатинформ», 2002. – 128 с.
3. Асалиев А.М. Финансовая безопасность России в современных условиях / Асалиев А.М. – М. : Изд-во РЭА им. Г. В. Плеханова, 2007. – 225 с.
4. Соколов Ю.А. Индикаторы финансовой безопасности экономических систем / Ю.А. Соколов // Наука и экономика. – 2010. – № 2. – С. 6–11.
5. Калач Г. Фінансова безпека держави в умовах глобалізації / Г. Калач // Науковий вісник. Економіка, право. – Ірпінь, 2004. – № 4 (26). – С. 69–74.
6. Бухвальд Е. Макроаспекты экономической безопасности: факторы, критерии и показатели / Е. Бухвальд, Н. Гловацкая, С. Лазуренко // Вопросы экономики. – 2004. – № 12. – С. 25–35.
7. Єрмошенко М.М. Засади стратегічного планування фінансової безпеки держави / М.М. Єрмошенко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – Суми, 2002. – Т. 6. – С. 19–24.
8. Гіндес А.В. Характеристика державної політики у сфері економічної безпеки / А.В. Гіндес // Науковий вісник. – К., 2011. – Вип. 4. – С. 220–228.
9. Азаров Ю.Ю. Економічна безпека як складова безпеки держави / Ю.Ю. Азаров // Теоретичні та практичні проблеми правового регулювання економіки. – К., 2011. – С. 70–72.
10. Денисенко М.П. Глобалізація та її вплив на економічну безпеку держави / М.П. Денисенко // Матеріали III Всеукраїнської заочної наукової конф. [«Актуальні питання сучасної економіки»]. – Умань, 2011. – Ч. 1. – С. 106–108.
11. Калько А. Економічні і географічні принципи управління безпекою держави / А. Калько // Наукові записки. – Тернопіль, 2011. – № 2, вип. 30. – С. 173–179.
12. Буркальцева Д.Д. Забезпечення економічної безпеки регіонів в системі пріоритетів

державної регіональної політики України / Д.Д. Буркальцева // Теоретичні та прикладні питання економіки. – К., 2011. – Вип. 25. – С. 55–63.

13. Фабін І.Я. Теоретичні підходи до визначення сутності та оцінювання економічної безпеки держави / І.Я. Фабін // Науковий вісник. – Львів, 2010. – Вип. 20.8. – С. 255–260.
